

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра філософії та політології**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

**обов'язкової освітньої компоненти
Філософська антропологія. Духовний досвід людини
в інформаційну епоху**

для підготовки здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузь знань	<i>В Культурі, мистецтві та гуманітарні науки</i>
Спеціальність	<i>В 10 Філософія</i>
Предметна спеціальність	–
Спеціалізація	–
Освітня програма	<i>Філософія та феноменологія духовного досвіду людини</i>
Факультет	<i>історії, права та публічного управління</i>

Автор: д. філос. н., професор Ковтун Наталія
Розглянуто та схвалено
на засіданні кафедри філософії та політології
Протокол від «11» березня 2026 р. № 11
Завідувач кафедри _____ Наталія КОВТУН

Житомир 2026

УДК 167/168: 111.32

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 8 від 27 березня 2026 року).

Схвалено кафедрою філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 11 від 11 березня 2026 року).

Укладач:

Ковтун Наталія – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології (Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Рецензенти:

Панчук Ірина – доктор філософських наук, професор, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин (Рівненський державний гуманітарний університет);

Соколовський Олег – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та політології (Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Вітюк Ірина – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри журналістики та філософських студій (Державний університет «Житомирська політехніка»).

Методичні матеріали до практичних занять обов'язкової освітньої компоненти «Філософська антропология. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності В 10 Філософія освітньої програми Філософія та феноменологія духовного досвіду людини / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2026. 34 с.

Методичні матеріали до практичних занять обов'язкової освітньої компоненти «Філософська антропология. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» укладені для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності В 10 Філософія, освітня програма Філософія та феноменологія духовного досвіду людини. Вони будуть корисні для здобувачів ЗВО й усіх зацікавлених у цій проблематиці.

УДК 167/168: 111.32

© Ковтун Н., 2026

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2026

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Передмова.....	4
Навчально-тематичний план.....	5
Тема 1. Філософська антропологія. Вступ.....	6
Тема 2. Генеза уявлень про походження людини. Антропоцентризм як світоглядна установка.....	7
Тема 3. Від есенційного до екзистенційного у розумінні людини.....	9
Тема 4. Антропологічний поворот у філософії ХХ ст. (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен).....	11
Тема 5. Внесок психоаналізу у розвиток філософської антропології.....	13
Тема 6. Екзистенціалізм і проблематика філософської антропології.....	14
Тема 7. Основні феномени буття людини. Гра.....	16
Тема 8. Соціальні аспекти філософської антропології. Проблема Іншого	19
Тема 9. Антропологічна проблематика у філософії постмодернізму.....	21
Тема 10. Полісутність Ното у царині симулякрів та віртуальності інформаційного суспільства.....	23
Тема 11. Духовний досвід людини та антропологія розуму в умовах інформаційного суспільства.....	25
Тема 12. Віртуалізація «Я» та духовний досвід людини в інформаційному суспільстві.....	27
Тема 13. Проблема трансгуманізму та «постлюдини» у сучасній філософії.....	30
Рекомендована література (основна та додаткова).....	32

ПЕРЕДМОВА

Освітня компонента «Філософська антропологія. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» є важливою у підготовці фахівця з дизайну. Вона є однією з обов'язкових освітніх компонент освітньої програми Філософія та феноменологія духовного досвіду людини. Основною метою вивчення освітньої компоненти «Філософська антропологія. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» є формування у магістрантів знань із філософської антропології, розкриття особливостей сучасного етапу розвитку знань про людину, вивчення основних факторів і тенденцій, які впливають на розвиток людини, розуміння питань сутності та проблем її існування. За вимогами освітньо-професійної програми передбачено в процесі цієї освітньої компоненти опанування теоретичними знаннями та набуття практичних навичок з філософської антропології.

У межах цього навчального курсу реалізовується, як основні завдання, наступне: формування у магістрантів знань про об'єкт, предмет та завдання філософської антропології; ознайомлення із основними теоретичними концепціями, які аналізують антропологічні особливості людини, причини її появи, спілкування та функціонування людини у суспільстві; розуміння тенденцій розвитку філософської антропології, її взаємодії із комплексом філософських дисциплін, способу аналізу філософсько-антропологічної проблематики в контексті найвпливовіших сучасних методологій; формування у здобувачів спеціальності В 10 Філософія ключових навичок самостійної орієнтації в концепціях та поняттях сучасної філософсько-антропологічної науки.

Освітня компонента «Філософська антропологія. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» має такі модулі: Модуль 1. Предмет і основні напрямки філософсько-антропологічних досліджень ХХ ст. Модуль 2. Духовний досвід людини інформаційної епохи: проблеми та впливи.

За змістом тематика і завдання практичних занять з навчального курсу спрямовують здобувачів вищої освіти на наступне: здійснювати інтелектуальний пошук, виявляти і критично осмислювати актуальні проблеми сучасної філософської думки, розробляти їх в рамках власного філософського дослідження; знати і використовувати фаховий словник та філософські засоби для донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються; вміти реконструювати історичний поступ світової філософії, еволюцію філософських ідей і проблем; аналізувати, оцінювати і прогнозувати соціальні, політичні, економічні та культурні процеси із застосуванням фахових знань та спеціалізованих навичок розв'язання складних задач філософії; розробляти і реалізовувати наукові та/або прикладні проєкти у сфері філософії та з дотичних міждисциплінарних проблем; здійснювати ефективну духовну взаємодію з людиною та соціальною спільнотою на засадах філософсько-релігійного взаєморозуміння.

Загальні методичні вказівки до проведення практичних занять з ОК «Філософська антропологія. Духовний досвід людини в інформаційну епоху» передбачають експрес-контроль з метою перевірки якості знань із питань теми, яка вивчається. Його формою є тести із варіантами відповідей, тільки одна з яких є правильною. Крім того, практикується опитування питань, які передбачені планами занять, і опитування щодо змісту понять у межах філософської термінології, до них необхідно здійснювати підготовку на основі самостійної роботи, опрацювавши конспекти лекцій, підручники, посібники та ін. Здобувачі мають здійснювати й дослідницькі завдання, наведені у межах тем навчального курсу, їх результати фіксуються у різних формах (реферати, аналітичні довідки, презентації, розробка із дотриманням вимог усного і писемного мовлення та демонстрацією культури використання фахової термінології у сфері філософської антропології).

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти наступні: воно здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми
	<i>Модуль 1. Предмет і основні напрямки філософсько-антропологічних досліджень XX ст.</i>
Тема 1.	Філософська антропологія. Вступ
Тема 2.	Гене́за уявлень про походження людини. Антропоцентризм як світоглядна установка
Тема 3.	Від есенційного до екзистенційного у розумінні людини.
Тема 4.	Антропологічний поворот у філософії XX ст. (М.Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен)
Тема 5.	Внесок психоаналізу у розвиток філософської антропології
Тема 6.	Екзистенціалізм і проблематика філософської антропології
Тема 7.	Основні феномени буття людини. Гра
Тема 8.	Соціальні аспекти філософської антропології. Проблема Іншого
	<i>Модуль 2. Духовний досвід людини інформаційної епохи: проблеми та впливи</i>
Тема 9.	Антропологічна проблематика у філософії постмодернізму
Тема 10.	Полісутність Ното у царині симулякрів та віртуальності
Тема 11.	Духовний досвід людини та антропологія розуму в умовах інформаційного суспільства.
Тема 12.	Віртуалізація «Я» та духовний досвід людини в інформаційному суспільстві
Тема 13.	Проблема трансгуманізму та «постлюдини» у сучасній філософії

МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1. Предмет і основні напрямки філософсько-антропологічних досліджень ХХ ст.

Тема 1: Філософська антропологія. Вступ

1. Поняття та предмет філософської антропології.
2. Місце філософської антропології у системі соціокультурного знання.
3. Основні функції філософської антропології.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: антропологія, філософська антропологія, культура, філософія культури, людина, індивід, особа, особистість, індивідуальність, свобода, відповідальність, антропний принцип, практика, праця, діяльність.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Поясніть співвідношення між поняттями «антропологія», «філософська антропологія».
2. Розкрийте ключові етапи і особливості становлення філософської антропології як наукової дисципліни.
3. Окресліть та розкрийте ключові антропологічні повороти у філософії.
4. Поясніть у чому полягає роль філософської антропології у системі гуманітарного знання?
5. Розкрийте системний характер філософської антропології у парадигмі соціокультурного знання про людину і світ.
6. Розкрийте гуманістичну і світоглядну функції філософської антропології як наукової дисципліни.
7. У чому полягає прогностична функція філософської антропології?

Основна література:

1. Бауман З, Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив. Київ, 2017. 216 с.
2. Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі слов. Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова ; під ред. д-ра філос. наук, проф. Н. Хамітова; НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: КНТ, 2023. 396 с.
3. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2021. 384 с.
4. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
5. Ожеван М. А., Дубов Д. В. Номо ех Machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства : монографія. Київ : НІСД, 2017. 272 с.
6. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 274 с.
7. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. 4-е видання перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2016. 396 с.

8. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту : монографія. Київ : КНТ, 2018. 223 с.

Додаткова література:

1. Більнов О. Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. Київ: Ваклер, 1996. С.96–111. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bolnov.htm>
2. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/eLib/local/2812.pdf>
3. Лой А. Філософська антропологія і практична філософія. Філософські діалоги'2010. Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення. Київ, 2010. С. 30 – 51.
4. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах; відп. ред. В. Г. Табачковський. Київ: Наукова думка, 2004. 244 с.
5. Проблема людини у філософії : навчально-методичний посібник для студентів усіх спеціальностей / С.С. Денежніков. Суми, 2012. 114 с.
6. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В. І. Шинкарук [та ін.]; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Педагогічна думка, 2000. 286 с.

**Тема 2: Генеза уявлень про походження людини.
Антропоцентризм як світоглядна установка**

1. Міфологічні і релігійні підходи до проблеми походження людини. Креаціонізм.
2. Проблема походження людини у філософії. Антропоцентризм та гуманізм.
3. Еволюціонізм та еволюційна теорія походження людини.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: міфологія, релігія, креаціонізм, еволюціонізм, мутаційна теорія, біологічна недоконаність людини, ретардація, антропоцентризм, гуманізм, практика, праця, діяльність.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Поясніть співвідношення між поняттями «антропоцентризм» та «гуманізм».
2. Розкрийте міфологічні підходи до розуміння походження людини.
3. Розкрийте ключові релігійні підходи до розуміння походження людини.
4. У чому полягає сутність креаціонізму? Чи можуть його позиції бути актуальними у сучасній соціокультурній парадигмі?
5. Розкрийте ключові положення розуміння проблеми походження людини в давньогрецькій філософії.
6. Проаналізуйте розуміння людини в інтерпретації Аристотеля. Як ви розумієте його висловлювання: «Людина – суспільна, полісна істота»?
7. Розкрийте концептуальні положення еволюційного підходу до проблеми походження людини, зокрема розуміння еволюції Чарльзом Дарвіном та Гуго де Фрізом.
8. Розкрийте сильні та слабкі сторони еволюційного підходу до проблеми походження людини. У чому полягає проблема «перехідних видів».

Основна література:

1. Бауман З, Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив. Київ, 2017. 216 с.
2. Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі слов. Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова ; під ред. д-ра філос. наук, проф. Н. Хамітова; НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: КНТ, 2023. 396 с.
3. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2021.
4. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
5. Ніколіна І., Очеретяний В. Етапи еволюції від ранніх Номо до людини сучасного фізичного типу: науковий огляд. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.* 2023. Вип. 44. С. 114-122. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-114-122>
6. Ніколіна І., Мазур І. Теорії антропогенезу та їх еволюція в науковому дискурсі. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.* 2023. Вип. 43. С. 54-62. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-43-54-62>
7. Ожеван М. А., Дубов Д. В. Номо ех Машіна. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства : монографія. Київ : НІСД, 2017. 272 с.
8. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 274 с.
9. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. 4-е видання перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
10. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту : монографія. Київ : КНТ, 2018. 223 с.

Додаткова література:

1. Больнов О. Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями.* Київ: Ваклер, 1996. С.96–111. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bolnov.htm>
2. Борисова О.В. Соціальна антропологія. Київ: Кондор, 2024. 420 с.
3. Борисова О. В. Соціальна антропологія : навч. посіб. Луган. нац. аграр. ун-т. ; Київ : Кондор, 2016. 224 с
4. Германюк О.В. (2012). Теорія креаціонізму: основні ідеї та проблеми впровадження в Україні. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1410/1/Hermanjyk_060712.pdf
5. Гупаловська В. А. Сучасні теорії антропогенезу: крах еволюціонізму? // Наука і цінності людського буття / [Альчук М.П., Бойченко М.І., Вишинський С.Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 503–512.
6. Гуцуляк О.Б. Теорія антропосоціогенезу : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 90 с. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057984.pdf>
7. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
8. Захожай З.В., Жолоб М.П. Походження людини у світлі сучасних археологічних і генетичних досліджень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки.* 2024. Том 35 (74) № 4. С.165-169. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/4.24> URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/26.pdf
9. Лой А. Філософська антропологія і практична філософія. Філософські діалоги'2010. Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення. Київ, 2010. С. 30 – 51.
10. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах; відп. ред. В. Г. Табачковський. Київ: Наукова думка, 2004. 244 с.

11. Основи еволюційної теорії: Навчальний посібник з дисципліни «Біологія розвитку та основи еволюційної теорії» для студентів спеціальності 162 – Біотехнології та біоінженерія спеціалізації «Промислова біотехнологія» / Уклад.: О.Ю. Галкін, Л.О. Тітова. Київ: КПІ імені Ігоря Сікорського, 2018. 121 с. (електронне видання). URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/135e9d9b-b56b-4370-902f-8030055308c6/content>
12. Проблема людини у філософії : навчально-методичний посібник для студентів усіх спеціальностей / С.С. Денежніков. Суми, 2012. 114 с.
13. Помагайбо В., Петрушов А., Власенко Н. Основи антропогенезу. Київ : Академвидав, 2015. 144 с.
14. Попов В. Ю., Попова О. В. Weltkriegsphilosophie і філософська антропологія Макса Шелера. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2018. Вип. 13. С. 142-155.
15. Ситник О.О. Культурна антропологія: походження людини і суспільства : посіб. для студ. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179, [24] с. URL: <https://surl.li/xcebti>
16. Солохіна Л. О. Антропологія : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2022. 194 с.
17. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В. І. Шинкарук [та ін.]; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Педагогічна думка, 2000. 286 с.
18. Філософія: світ людини. Курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. Г. Табачковський [та ін.]. Київ : Либідь, 2003. 432 с.
19. Юнкер Р., Шерер З. Еволюція: критичний підручник. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 332 с.

Тема 3. Від есенційного до екзистенційного у розумінні людини

1. Есенційність та її різновияви у бутті людини.
2. Суперечність між сутністю та існуванням людини.
3. Полісутнісне homo.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: екзистенція, екзистенціалізм, гуманізм, людина, індивід, особа, граничні ситуації, смерть, безсмертя, смисл життя, абсурд, абсурдність існування людини, діалогічність буття людини, Я та Інший.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. У чому полягає природа та особливості есенційної форми буттєвості людини?
2. Розкрийте розуміння екзистенціалізму як прояву гуманізму в інтерпретації Жана-Поля Сартра.
3. У чому полягає різниця між сутністю та існуванням людини в інтерпретації філософів-екзистенціалістів.
4. Яку роль відіграють граничні ситуації як прояви екзистенції людини в інтерпретації Карла Ясперса.
5. Охарактеризуйте ключові положення філософії абсурду Альбера Камю та їх роль у розумінні природи людини.
6. Розкрийте ключові положення концепту полісутнісного homo в розумінні Віталія Табачковського.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником [4-е видання пер. та доп.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2021. 384 с.
3. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
4. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
5. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.
6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Андрос Є. Екзистенційні параметри філософсько-антропологічного знання: український вимір. *Наука і суспільство*. 2012. № 5 6. С. 2 – 5.
2. Бодак Валентина. Проблеми буття людини та людяності у філософській спадщині Григорія Сковороди. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць. Серія «Філософія»*. 2022/5/20. № 44. С.76-85. <http://filos.dspu.in.ua/index.php/filos/article/view/147/142>
3. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. Київ : ППС-2002, 2004. 206 с.
4. Гейзінга Й. Номо Ludens. Київ: Основи, 1994. 250 с.
5. Городиська О. М. Про деякі способи буття людини, або буття як забуття. *Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого : зб. наук. пр. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків: Право, 2011. № 9. С. 73-79. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/3695>
6. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
7. Данилюк А. Конрад Лоренц: концепція вродженої людської агресивності. *Філософська думка*. 2005. № 3. С. 78–102.
8. Оборіна А. М. Сучасне буття людини, становлення соціальної та особистої відповідальності. *Грані*. 2013. № 11. С. 94–98.
9. Петрів Оксана. Екзистенційний вимір людського буття в українській філософсько-літературній традиції. *Людинознавчі студії*. Сер. : Філософія. 2012. Вип. 26. С. 126-139. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstudf_2012_26_11
10. Репетій С. Т. Духовність в екзистенційних вимірах людського буття. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 39. С.56-62. DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.10>
11. Сафонік Лідія. Пошук нової онтологічної укоріненості людини у бутті як сенс життя. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки*. 2012. Вип. 15. С.53-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_philos_2012_15_8
12. Стратонова Н. Антропологія відеогри: соціокультурний аспект формування ідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 10. С. 150-153.
13. Табачковський В. Г. Людина-Екзистенція-Історія. Київ: [б. в.], 1996. 123 с.
14. Тарасюк Л. С. Проблема цілісності буття людини. *Грані*. 2013. № 9. С. 66–70.

Тема 4. Антропологічний поворот у філософії ХХ ст. (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен)

1. Три антропологічні повороти у філософії.
2. Морфологічні особливості людини та концепція «біологічної недоконаності людини» Арнольда Гелена. Вчення Макса Шелера про людину.
3. Основні виміри буття-людини-у-світі у контексті антропологічного повороту.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: антропологія, філософська антропологія, філософія культури, людина, індивід, антропоцентризм, космоцентризм, антропний принцип, культурна революція, ретардація, «біологічна недоконаність людини».

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Розкрийте сутнісні характеристики людини та розуміння її становища в світі (космосі) в інтерпретації Макса Шелера.
2. Дайте визначення поняття «космоцентризм» і поясніть у якому відношенні воно перебуває з поняттям «природи».
3. Поясніть розуміння біологічної та культурної еволюції людини в розумінні Арнольда Гелена.
4. Розкрийте сутнісні характеристики концепції «біологічної недоконаності людини» у в інтерпретації Арнольда Гелена.
5. Поясніть феномен ретардації людини та її роль в еволюції людини.
6. Розкрийте розуміння людини як ексцентричної істоти в працях Гельмута Плеснера.
7. Поясніть евристичну цінність концептуальних положень представників німецької антропології для сучасного наукового дискурсу.
8. Розкрийте ключові сфери і виміри буття людини в інформаційному суспільстві.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником [4-е видання пер. та доп.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2021. 384 с.
3. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
4. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
5. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.

6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Больнов О. Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. Київ: Ваклер, 1996. С. 96–111. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bolnov.htm>
2. Голубович І. В. Стратегії розвитку сучасної філософської антропології та філософії культури : методичні рекомендації з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 033 «Філософія» / І. В. Голубович, В. Л. Левченко, О. С. Петриківська. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 80 с. <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2714c3c2-993b-4937-80ac-6dae28e6a317/content>
3. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
4. Дондюк Андрій, Шалашенко Геннадій. Філософська антропологія та спеціальні науки про людину. *Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник* / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. Київ: Либідь, 2004. С. 79-95.
5. Іващенко Т. Герменевтика тілесності Г. Плеснера у контексті розвитку невербальних практик людської комунікації. "Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого". *Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. 4(59). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.59.289671>
6. Західноєвропейська філософська антропологія: категоріальний аспект / Микола Миколайович Окса. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 114 с.
7. Кебуладзе В. І. «Ідея людини» Макса Шелера і сучасний світ. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. 2024. Том 13. С.67-72. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aacb05b8-acd0-46a7-baed-4a909056cd30/content>
8. Колізії антропологічного розмислу / В. Г. Табачковський [та ін.] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : ПАРАПАН, 2002. 155 с.
9. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2024. 384 с.
10. Попов В. Ю., Попова О. В. Weltkriegsphilosophie і філософська антропологія Макса Шелера. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2018. Вип. 13. С. 142-155
11. Філософія: світ людини. Курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. Г. Табачковський [та ін.]. Київ : Либідь, 2003. 432 с.
12. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В. І. Шинкарук [та ін.]. Київ: Педагогічна думка, 2000. 286 с.
13. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини: Навч. посібник. Київ: Наук.думка. 2000. 272 с.
14. Шкіль Л. Л. Розуміння людини у філософсько-антропологічній концепції Арнольда Гелена. С.154-155. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6910/Shk%D1%96l.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Тема 5. Внесок психоаналізу у розвиток філософської антропології

1. Розуміння людини у психоаналізі Зігмунда Фрейда.
2. Вчення про архетипи колективного позасвідомого (несвідомого) Карла Юнга.
3. Розуміння людини у філософії Еріха Фромма: відчуження і любов.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: людина, індивід, особа, індивідуальність, свідоме, несвідоме, підсвідоме, позасвідоме, колективне несвідоме, сублімація, архетипи, відчуження, любов, репресивність, репресивна цивілізація.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Поясніть роль несвідомого в житті людини в інтерпретації Зігмунда Фрейда.
2. Розкрийте сутнісні характеристики сублімації в житті творчої людини в розумінні Зігмунда Фрейда?
3. Розкрийте розуміння сутнісні характеристики архетипів колективного несвідомого в інтерпретації Карла Юнга.
4. Поясніть роль архетипів колективного несвідомого в літературній традиції.
5. Розкрийте розуміння любові як механізму подолання відчуження в житті людини у філософських напрацюваннях Еріха Фромма.
6. У чому полягає евристична цінність висновків представників філософії фрейдизму і неофрейдизму для сучасного філософського дискурсу.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником [4-е видання пер. та доп.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
4. Основи практичної філософії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Наук. ред. проф. Лой А.М. Київ, 2016. 400 с.
5. Філософія як історія філософії: Підручник. За загальною редакцією В. І. Ярошовця Київ: Центр учбової літератури, 2010. 648 с.
6. Фройд Зигмунд. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. Петра Тарашука. Харків: КСД, 2015. 480 с.
7. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
8. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова літератур:

1. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>

2. Максименко С. Д. Психоаналітичні теорії розвитку особистості та психіки. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 7-20.
3. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2024. 384 с.
4. Нелін Є. В. Гуманістичний психоаналіз Еріха Фромма та його значення для сучасної педагогічної науки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 1 (103). С. 131-139.
5. Нелін Є. В. Проблема наукового статусу психоаналізу в академічному світі: суперечки і перспективи. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 66-70.
6. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995. 336 с.
9. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.
7. Фільц О., Мединська Ю. Проблема наукового статусу психоаналітичної парадигми. *Психологія і суспільство*. 2014. № 4. С.75-84.
8. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В. І. Шинкарук [та ін.]; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Педагогічна думка, 2000. 286 с.
9. Філософія психоаналізу : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. В. Вертел. Суми: Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 208 с. <https://www.library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Vertel.pdf>
10. Фройд Зигмунд. Психологія сексуальності / пер. Є. В. Тарнавського. Харків: Фоліо, 2018. 151, [2] с.
11. Фройд Зигмунд. Тлумачення снів / пер. Володимира Чайковського Харків: Фоліо, 2019. 603 с.
12. Фромм Ерік. Втеча від свободи / Пер. з англ. М. Яковлев. Харків: «КСД», 2019. 288 с.
13. Фромм Ерік. Мати або бути? / Пер. з англ. Г. В. Яновська. Харків: «КСД», 2020. 304 с.
14. Фромм Ерік. Мистецтво любові / Пер. з англ. В. І. Кучменко. Харків: «КСД», 2017. 192 с.
15. Формування моделі особистості та постулати психоаналізу З. Фрейда. Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. Харків, 2012. С.4-11.
16. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2012. 588 с.
17. Юнг К. Г. Нариси щодо символіки самості. Львів: Астролябія, 2016. 432 с.
18. Юнг К. Г. Людина та її символи. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 436 с.

Тема 6. Екзистенціалізм і проблематика філософської антропології

1. Особливості розуміння людини у філософії екзистенціалізму.
2. Розуміння Я та Іншого у філософії Жана Поля Сартра.
3. Абсурдність людського буття у філософії Альбера Камю.
4. Філософія Карла Ясперса: граничні ситуації і вихід за межі повсякденності.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: екзистенція, екзистенціалізм, гуманізм, людина, індивід, особа, антропоцентризм, антропний принцип, абсурд, абсурдність існування людини, діалогічність буття людини, Я та Інший.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Проаналізуйте особливості розуміння людини у філософії екзистенціалізму.
2. Розкрийте і поясніть феномен граничних ситуацій та вихід людини за межі повсякденності в інтерпретації Карла Ясперса.
3. З'ясуйте, яку роль відіграє віра в різних сферах буття людини в інтерпретації німецького філософа Карла Ясперса.
4. Розкрийте ключові положення розуміння людини у філософії Габрієля Марселя.
5. Проаналізуйте розуміння природи людини та її екзистенції в інтерпретації французького мислителя Жана-Поля Сартра.
6. Наведіть і поясніть ключові положення філософії абсурду Альбера Камю.
7. Чи можна застосовувати філософію абсурду Альбера Камю у контексті пояснення становища сучасної людини?
8. Чи мають евристичну значущість висновки філософів-екзистенціалістів для сучасної філософії?

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навч. посіб. зі словником [4-е вид.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с.
<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
4. Основи практичної філософії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Наук. ред. проф. Лой А.М. Київ, 2016. 400 с.
5. Філософія як історія філософії: Підручник. За загальною редакцією В. І. Ярошовця Київ: Центр учбової літератури, 2010. 648 с.
6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Бесплюбнюк О. О. Гуманістичні інваріанти екзистенціалізму: Ж.-П.Сартр та Н.Аббаньяно: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 18 с.
2. Больнов О. Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. Київ: Ваклер, 1996. С. 96–111.
<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bolnov.htm>
3. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
4. Долга О. Д. Проблема інтерпретації як феномену людського буття у філософії К. Ясперса. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2005. № 2. С. 153–164.
5. Камю А. Бунтівна людина / Камю А. *Вибрані твори*. У 3-х т. Т.3. Ессе / Пер. з фр. Харків: Фоліо, 1997. С.181–438.
6. Камю А. Міф про Сізіфа // Камю А. *Вибрані твори*: у 3-х т. Т. 3, Есе. Х.: Фоліо, 1996. С.72–163.
7. Колізії антропологічного розмислу / В. Г. Табачковський [та ін.] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : Видавець ПАРАПАН, 2002. 155 с.
8. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах; відп. ред. В. Г. Табачковський. Київ: Наукова думка, 2004. 244 с.
9. Матвієнко І. С. Екзистенційне осмислення людини: бунт і людська природа у філософії А. Камю. *Науковий вісник НУБіП України*. 2015. С.13-18.
10. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995 336 с.

11. Савонова Ганна. Взаємозв'язок моральності та свободи у філософському баченні Ж.-П.Сартра. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Випуск 18. С.196-202.
12. Саноцька Наталя. Філософія екзистенціалізму про феномен творчості. 2012. <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/9400e3ef-1daa-40a0-9fec-950f4793eb4d/content>
13. Сарабун Оксана. Екзистенція як шлях від усвідомлення абсурду до здійснення свободи у філософії А.Камю. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2012. Випуск 15. С.137-144. http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2012/19.pdf
14. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Читанка з філософії: У 6 книгах*. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 131 – 139.
15. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.
16. Сокульський А. Микола Гоголь і Серен К'єркегор: екзистенція людини. *Київська старовина*. 2008. № 4. С. 46–58.
17. Стеценко В. Екзистенціалізм як «філософія людини» ХХ сторіччя . *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С.44-54.
18. Табачковський Віталій. Екзистенційний та есенційний підходи до витлумачення людини і світу. *Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник* / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. Київ: Либідь, 2004. С. 139-157.
19. Табачковський В. Г. Людина-Екзистенція-Історія. Київ: [б. в.],1996. 123 с.
20. Ткачук М., Притолок С. Відгомін війни крізь оптику філософії екзистенціалізму. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. 2015. №43. С.368-374. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU1_2015_43_42
21. Філософія: світ людини. Курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. Г. Табачковський [та ін.]. Київ : Либідь, 2003. 432 с.
22. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини: Навч. посібник. Київ: Наук.думка. 2000. 272 с.
23. Яцик, Ірина Станіславівна. Гранична стимуляція екзистенції вчинку: повнота екзистенції у філософії Ніколо Аббаньяно та "людина на межі" Карла Ясперса [Текст]: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 18 с.

Тема 7. Основні феномени буття людини. Гра

1. Форми буття світу і природи. Феноменологічний підхід до буття.
2. Особливості буття людини.
3. Буття людської свідомості і буття духовності.
4. Гра як особлива форма буття людини.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: світ, світогляд, природа, буття, ніщо, культура, мораль, моральність, категоричний імператив, свобода, свобода волі, відповідальність, духовність, свідомість, суб'єктивність, розум, віртуальна реальність, буття людини як гра, homo ludens..

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Розкрийте ключові форми буття світу і природи.
2. Проаналізуйте феноменологічний підхід до буття.
3. У чому полягає діалектична єдність буття людської свідомості і буття духовності?
4. Проаналізуйте роль еволюції моральності в цивілізаційному прогресі людства.
5. Поясніть евристичну значущість і гуманістична цінність категоричного імперативу Імануїла Канта для сучасного філософського дискурсу.
6. Проаналізуйте розуміння людства як суб'єкту колективної відповідальності в розумінні філософа Ганса Йонаса.
7. Розкрийте розуміння людства як суб'єкта колективної відповідальності в площині дискурсивної етики Карла-Отто Апеля.
8. Поясніть евристичну значущість концепту homo ludens Йогана Гейзінги для сучасного філософського дискурсу.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навч. посіб. зі словником [4-е вид.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
3. Основи практичної філософії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Наук. ред. проф. Лой А.М. Київ, 2016. 400 с.
4. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с.
<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
5. Філософія як історія філософії: Підручник. За загальною редакцією В. І. Ярошовця Київ: Центр учбової літератури, 2010. 648 с.
6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Аляєв Г. Творчість як природа людського буття: металогічні засади антропології С. Франка. *Філософська думка*. 2002. № 4. С. 48 – 58.
2. Андрос Є. Екзистенційні параметри філософсько-антропологічного знання: український вимір. *Наука і суспільство*. 2012. № 5 6. С. 2 – 5.
3. Апель К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної етики. Київ: Дух і Літера, 2009. 430 с.
4. Апель К.-О. Ситуація людини як етична проблема *Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія*. Київ: Лібра, 1999. С. 231-255.
5. Бодак Валентина. Проблеми буття людини та людяності у філософській спадщині Григорія Сковороди. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць. Серія «Філософія»*. 2022/5/20. № 44. С.76-85.
<http://filos.dsru.in.ua/index.php/filos/article/view/147/142>
6. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. Київ : ППС-2002, 2004. 206 с.
7. Гейзінга Й. Homo Ludens. Київ: Основи, 1994. 250 с.
8. Городиська О. М. Про деякі способи буття людини, або буття як забуття. *Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого : зб. наук. пр. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків: Право, 2011. № 9. С. 73-79.
9. Гудінг Девід, Леннокс Джон. Людина та її світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі. Київ : УБТ, 2007. Т. 1. 416 с.
10. Гудінг Девід, Леннокс Джон. Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності.

- Київ : УБТ, 2006. Т.2. 376 с.
11. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
 12. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації; пер. з нім. А. Єрмоленка. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
 13. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Київ: "Дух і Літера", 2011. 280 с.
 14. Клок Тарас. Свобода як атрибут людського буття. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 16. С.23-28. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6278/1/4.pdf.pdf>
 15. Ковтун Н. М. Людство як суб'єкт наукового пізнання і соціальної відповідальності у філософії Ганса Йонаса. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 7. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/61>
 16. KOVTUN, N., UTIUZH, I., HREBIN, S., VLASENKO, F., & VOLKOVA, V. The Evolutionary Mechanisms for Tolerance and Social Humanism Development in Education and Medicine: A Post-Capitalist Discourse. *WISDOM*, 2023. 25(1), 107–117. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v25i1.980>
 17. Лой А. Філософська антропологія і практична філософія. *Філософські діалоги'2010. Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення*. Київ, 2010. С. 30 – 51.
 18. Лях В. В. Концепт свободи в екзистенціалізмі Ж.-П.Сартра: зміна онтологічних підстав. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал / Голов. ред. С. Г. Секундант*. Одеса, 2021. Вип. 32. С. 63-67.
 19. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995 336 с.
 20. Оборіна А. М. Сучасне буття людини, становлення соціальної та особистої відповідальності. *Грані*. 2013. № 11. С. 94–98.
 21. Подолянюк Л. А. Ціннісний світ людини в її екзистенції. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 1. С. 24–30.
 22. Попович М. Бути людиною. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 223 с.
 23. Прудка Т. Свобода в екзистенціальній філософії Сартра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7 : Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 2019. Вип. 40. С. 204-210. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_7_2019_40_29
 24. Репетій С. Т. Духовність в екзистенціальних вимірах людського буття. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 39. С.56-60. http://apfs.nuoua.od.ua/archive/39_2022/10.pdf
 25. Саноцька Наталя. Філософія екзистенціалізму про феномен творчості. 2012. <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/9400e3ef-1daa-40a0-9fec-950f4793eb4d/content>
 26. Сафонік Лідія. Пошук нової онтологічної укоріненості людини у бутті як сенс життя. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки*. 2012. Вип. 15. С.53-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_philos_2012_15_8
 27. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.
 28. Стратонова Н. Антропологія відеогри: соціокультурний аспект формування ідентичності, *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 10, С. 150-153,
 29. Табачковський В. Г. Життєвий світ людини і пізнання: персоналістична інтерпретація. *Філософська думка*. 2006. № 2. С. 14–36.
 30. Табачковський В. Г. Родова бівалентність людини як вияв розмаїття «порядків буття». *Філософська думка*. 2000. № 6. С. 27–44.
 31. Ткаченко О., Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір, *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. с. 303-309,

Тема 8. Соціальні аспекти філософської антропології. Проблема Іншого

1. Людина, особа, особистість як суб'єкти соціальної взаємодії.
2. Соціальні групи і соціальні спільноти у сучасному глобалізованому просторі.
3. Суспільство масового споживання та споживацька поведінка сучасної людини.
4. Ідентифікаційні практики сучасної людини та проблема Іншого. Толерантність та інтолерантність у сучасному світі

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: людина, індивід, індивідуальність, особа, особистість, соціальна група, соціальна спільнота, суспільство, суспільство масового споживання, уречевлення людини, Інший, толерантність, інтолерантність, відчуження.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Проаналізуйте співвідношення між поняттями «людина», «індивід», «особа», «особистість», «індивідуальність».
2. Розкрийте роль людини як суб'єкта соціальної взаємодії.
3. Розкрийте роль соціальних груп і соціальних спільнот в ситуації соціальної і геополітичної невизначеності сучасності.
4. Проаналізуйте сутнісні ознаки суспільства масового споживання.
5. У чому полягає споживацька поведінка сучасної людини?
6. Розкрийте концепт Іншого в сучасній філософії.
7. Проаналізуйте прояви толерантності та інтолерантності до Іншого в сучасному світі.

Основна література:

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник. Вид. 4-те, випр. та доп. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 552 с. <https://jurkniga.ua/contents/socialna-filosofiya-istoriya-teoriya-metodologiya-.pdf>
2. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія / Упоряд. В. Лях. Київ: Либідь, 1996. С. 194-250.
3. Сучасна філософія: основні розділи, поняття, проблеми, ідеї : Навчальний посібник / А. І. Бойко, І. П. Гудима, О. В. Кулешов, Т. О. Дроздова, В. С. Даценко, О. М. Кожем'якіна. [За ред. О. В. Кулешова]. Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2017. 154 с. <https://surl.luh.ua/cyjbqx>
4. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 286 с.

Додаткова література:

1. Андрущенко В. П., Михальченко М. Л. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. Видання друге, випр. й доповн. Київ: Генеза, 1996. 370 с.
2. Галушко К.Ю. Індустріальне суспільство. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2005. 672 с. URL:

- http://www.history.org.ua/?termin=Industrialne_suspilstvo
3. Гальчинський, А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. Київ:Либідь, 2006. 312 с.
 4. Доній Н.Є. Соціальна девіталізація особистості в суспільстві глобалізованого світу: монографія. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2014. 280 с.
 5. Зоська Я. В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : [монографія]. Запоріжжя : КПУ, 2011. 352 с.
 6. Кальцинський Е. А. Концепція постіндустріального суспільства Деніела Белла як підґрунтя формування концепції інформаційного суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 5 (19). С.137-142.
 7. Козловець М. А., Ковтун Н. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2010. 348 с.
 8. Ковтун Н. Комунікативна філософія К.-О. Апеля: існування людини як етична проблема. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 60. С. 105-112.
 9. Ковтун Н. Особистість як суб'єкт вольової активності суспільства. *Філософія людини як шлях гуманізму та гідності у граничному бутті суспільства: підхід філософської антропології як метаантропології*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2015 р.) / за ред. Хамітова Н. В. Вип. 1. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. С.72–74.
 10. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103.
 11. Коpecь Л. В. Психологія особистості : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів]. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 458 с.
 12. Кюблер Х.Д. Міфи про суспільство знань. Зміни у суспільстві: інформація, засоби масової інформації та знання. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.
 13. Людина в цивілізації ХХІ століття: проблема свободи [В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Т. В. Лютий, Г. І. Шалашенко, Є. І. Андрос, А. М. Дондюк, Г. П. Ковадло, Н. В. Хамітов, О. А. Ярош, В. П. Загороднюк]. Київ: Наукова думка, 2005. 272 с.
 14. Мартинов А.Ю. Постіндустріальне суспільство [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Postindustrialne_suspilstvo
 15. Онищенко В. Д. Людина і суспільство: навчально-методичний посібник для викладачів професійно-технічних навчальних закладів. Київ: Педагогічна думка, 2012. 128 с.
 16. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. / Перекл. з англ. О. Коваленка. Київ: Основи, 1994. 444 с.
 17. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2 / Перекл. з англ. О. Буценка. Київ: Основи, 1994. 494 с.
 18. Реймон Арон. Мир і війна між націями / Пер. з фр. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. Київ: МП «Юніверс», 2000. 688 с.
 19. Ротар Н. Гелбрейт Джон Кеннет. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське вид-во, 2011. С.173.
 20. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 420 с.
 21. Рудич Ф. Ростоу Волт Вітмен. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське вид-во, 2011. С.643.
 22. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>
 23. Сухонос В. Політичний вимір держави постіндустріального суспільства: методологічний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. №9. С. 100-101.

24. Сухонос В. Соціально-економічна основа державної влади в постіндустріальному суспільстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. №10. С. 68-70.
25. Сюсель Ю. Соціофілософський аспект споживацької поведінки як комунікативної дії : монографія. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. 182 с. <https://enpuihb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d0c4bb23-fe1f-4454-83cf-97c706958ed8/content>
26. Сюсель Ю. В. Етнічний контекст споживацької поведінки: філософсько-антропологічний аналіз. Стратегічні пріоритети. Серія «Філософія». № 1 (38). Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2016. С. 95-100.
27. Тарасенко В. І. Соціологія споживання: методологічні проблеми. Київ: Наукова думка, 1993. – 165 с.
28. Соціокультурні ідентичності та практики / під ред. А. Ручки. Київ: Інститут соціології НАН України, 2002. 340 с.
29. Федорова Н. Є. Постіндустріалізм та його сутнісна характеристика. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2021 №4 (76). С. 9-17. DOI:<https://doi.org/10.33271/ebdut/76.009>
30. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. кол. Шинкарук В. І. Київ: «Абрис», 2002. 744 с.
31. Філософія: Світ людини. Курс лекцій. Київ: Либідь, 2003. 432 с.
32. Франкел Б. Постіндустріальні утопісти / Пер. з англ. О.Юдіна. Київ: «Ніка-Центр», 2005. 304 с.
33. Черничко Т. В., Козик І.М. Концептуальні основи постіндустріального етапу розвитку економічної системи: теоретичні засади. *Економіка та суспільство*. Випуск № 26 / 2021. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-16>
34. Шелухін В. Суспільство у просторі трансформацій, культура у просторі суперечностей: відкриті питання Деніела Бела. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Секція: «Соціологія»*, 2010. № 1-2. С. 103-105.

Тема 9. Антропологічна проблематика у філософії постмодернізму

1. Плюральність і множинність людського в інтерпретації філософії постмодернізму. Деперсоналізація індивіда. Деконструктивізм в антропології.
2. Деконструкція суб'єкта в розумінні Жака Дерріди. Становлення людини у контексті мовних практик, дискурсів та культурних кодів.
3. Смерть суб'єкта у контексті відмови від класичних антропологічних канонів.
4. Фрагментарність ідентичності сучасної людини. Людина як «різома» в розумінні Жюльєн Дельоза.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: людина, індивід, індивідуальність, постмодернізм, деперсоналізація, деконструктивізм, різоматизм, свобода людини, відчуження, уречевлення людини, деконструкція людського, культура повсякденності..

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Проаналізуйте множинність людського буття та його особливості в розумінні постмодерністів.
2. У чому полягає процедура деперсоналізація індивіда в постіндустріальному суспільстві у контексті інтерпретації представників постмодернізму?
3. Розкрийте феномен свободи комунікації людини у розумінні філософів-постмодерністів.
4. Чи може мати необмежена свобода дискурсу, тексту та інтерпретації мати вплив на становлення феномену постправди в постантропологічну добу?
5. У чому полягає деконструкція суб'єкта в інтерпретації Жака Дерріди.
6. Поясніть феномен фрагментарності ідентичності сучасної людини в розумінні Жюльєн Дельоза.
7. Проаналізуйте процеси об'єктивації сучасної людини у суспільстві масового споживання.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навч. посіб. зі словником [4-е вид.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Лосик О. Феномен свободи і французький постмодернізм : монографія. Львів : Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2016. 302 с.
3. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
4. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
5. Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : колект. монографія / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш ; ред.-уклад. Ю. С. Сабадаш, І. В. Петрова. – Київ : Ліра-К, 2021. – 432 с.
6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Апелъ К.-О. Ситуація людини як етична проблема *Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія*. Київ: Лібра, 1999. С. 231-255.
2. Бодріяр, Жан. Символічний обмін і смерть [Текст] / Ж. Бодріяр ; пер. з фр. Л. Кононович. Львів: Кальварія, 2004. 374 с.
3. Бодріяр, Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
4. Гнатишак Г. Т. Проблема комунікативного виміру буття людини у німецькій філософії ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Львів, 2008. 16 с.
5. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
6. Данильчук О.М. Постмодернізм: характерні особливості та проблеми розвитку: Методичні вказівки. Миколаїв: НУК, 2008. 60 с. https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Danilchuk_Postmodernizm.pdf
7. Дерріда, або Повернення // Володимир Єрмоленко. Далекі близькі. Есеї з філософії та літератури. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017, С. 227–246.
8. Жовтоног І. С. Руйнування символів ідентичності як деструкція людської особистості. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2023. № 44(4-6). С.61-69. https://www.journal-discourse.com/files/pdf/2023_44_4-6_-6.pdf

9. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення [Текст] : навч. посібник / Ю.О. Шабанова, І.А. Яременко, Н.Ю. Тарасова. Дніпро: Національний гірничий університет, 2012. 120 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/48401825.pdf>
10. Кебуладзе В., Єрмоленко А. Поняття комунікативної філософії і трансцендентальної прагматики. *Філософська думка*. 2017. № 4. С. 126–129.
11. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103.
12. Левченко А., Левченко М. Комунікативна філософія в контексті утвердження принципів. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 21. С. 52-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_21_9
13. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. Київ, 1995. № 5–6. С. 15–38.
14. Лосик О.М. Постмодерністський погляд на свободу і справедливість : зб. тез Міжнар. наук.-прак. конф. «Європейські антитоталітарні практики». Чернігів, 2020. С. 25–29.
15. Лукасік Я. Постмодернізм – основні ідеї та їх суспільно-політичні імплікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. № 25. С. 30–38
16. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995 336 с.
17. Омельчук І. В. Проблеми концептуалізації ідей плюралізму в філософії постмодернізму. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С.78-83. http://apfs.nuoua.od.ua/archive/40_2023/13.pdf
18. Плахтій М. П., Сулятицька Т. В. КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 37. С.94-102. <https://doi.org/10.32782/apfs.v037.2022.15>
19. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 274 с.
20. Фуко М. Порядок дискурсу. Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи : Збірник текстів. Львів, 2002. С. 264–291.
21. Хейлз К.Н. Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Пер. з англ. Е.Т. Маричева. Київ : Ніка-Центр., 2002. 430 с.

Тема 10. Полісутність Номо у царині симулякрів та віртуальності

1. Полісутнісне Номо у віртуальному просторі сучасності.
2. Симулякри і симуляції у віртуальному бутті людини.
3. Анонімність людини як основа відчуження у віртуальному просторі.
4. Інформаційно-гуманітарна та інформаційно-технологічна революції. «Природний інтелект versus штучний інтелект». «Інформація versus знання».

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: інформація, інформатизація, інформаційні революції, природний інтелект, штучний інтелект, комп'ютерна логіка і комп'ютерна лінгвістика, віртуальність, віртуальний простір, анонімність, відчуження.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Розкрийте виклики та можливості у віртуальному просторі буття людини.
2. Проаналізуйте симулякри і симуляційний характер буття людини в віртуальному середовищі.
3. Поясніть розуміння концепту постправди в сучасному інформаційному просторі.
4. Розкрийте вплив феномена анонімності людини як основи відчуження у віртуальному просторі.
5. Розкрийте особливості та соціальні наслідки інформатизації ключових сфер буттєвості людини у сучасному соціумі.
6. Проаналізуйте протистояння на рівні «природний інтелект versus штучний інтелект».
7. Назвіть характерні ознаки впливу сфери віртуальності та Інтернету (планетарних комп'ютерних мереж) на соціальні зв'язки, спосіб життя, систему цінностей людини в постіндустріальному суспільстві.

Основна література:

1. Килимник І.І. Інформаційне суспільство та інформаційна безпека. нові виклики та шляхи подолання інформаційних загроз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 76: частина 2. С.53-57. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/10.pdf>
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мироненко Г. В. Час віртуального життя : монографія / Г.В. Мироненко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ. : Імекс-ЛТД, 2015. 134 с. https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/abanina_0002.pdf
4. Пальчинська М. В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій. Одеса: ВМВ, 2016. 388 с.
5. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 420 с.
6. Рубанець О. М. Когнітивна сфера суспільства і людини: інформація, ментальність, ідентичність: монографія. Суми : Університетська книга, 2022. 549 с.
7. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 286 с.
8. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Бодріяр, Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Веремейчик С. Віртуальна реальність у контексті постмодерністського філософування. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 31. С. 3–6
3. Волинець В. Віртуальна, доповнена і змішана реальність: сутність понять та специфіка відповідних комп'ютерних систем. *Питання культурології*. 2021. № 37. С. 231–243.
4. Гальчинський, А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. Київ: Либідь, 2006. 312 с.
5. Гіденс Ентоні. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. Київ: Альтерпрес, 2004. 100 с.
6. Даниленко С.І. Інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного вибору України. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 7. С. 64–76.
7. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. Київ: НІСД. 2010. 64 с.
8. Інформаційне суспільство: навчально-методичний комплекс з дисципліни / Уклад.: В.В.Зеліч (Яцко). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 100 с. <https://surli.cc/hvjaba>

9. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
10. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103.
11. Колесніков Б.П. Стан та перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 3 (14). С. 37–45.
12. Кюблер Х. Д. Міфи про суспільство знань. Зміни у суспільстві: інформація, засоби масової інформації та знання. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.
13. Марійко С. В. Пошуки ідентичності homo virtualis в умовах сучасного соціуму. *Наукові записки. Серія "Філософія"*. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія". Вип. 10. 2012. С.100-113.
14. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С.362-380.
15. Маркузе Герберт. Одновимірна людина. дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. Київ: Либідь, 1996. С. 87 – 134.
16. Огороднійчук Ю. Віртуальна реальність як феномен та її вплив на буття людини. *Humanities Studies*. 2024. № 20 (97). С.83-92. <https://humstudies.com.ua/article/view/312121/303198>
17. Тоффлер Елвін. Третя хвиля / Перекладач: Андрій Євса, за редакцією Віктора Шовкуна. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
18. Требін М. П. Концептуалізація феномену інформаційного суспільства. *Безпечове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : матеріали міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку Нац. акад. прав. наук України, Наук. б-ка. Харків, 2016. С. 126–137.
19. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально філософські проблеми становлення: Навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с. <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/dccb4459-8e93-4161-9f4d-cce7eee74a13/content>
20. Штепа О. О. Віртуальна реальність: соціально-філософський аналіз. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022.С. 135-139.

Тема 11. Духовний досвід людини та антропологія розуму в умовах інформаційного суспільства

1. Трансформація духовного досвіду людини в ситуації інформаційного суспільства.
2. Інтернетизація та діджиталізація буття сучасної людини та їх вплив на духовний розвиток особистості.
3. Розвиток критичного мислення як основа інформаційної безпеки.
4. Критичне мислення у контексті духовного здоров'я людини.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: інформація, інформаційна безпека, мислення, критичне мислення, штучний інтелект, постправа, анонімність, відчуження, віртуальність, віртуальний простір.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Розкрийте сутнісні характеристики та особливості досвіду людини в ситуації інформаційного суспільства.
2. Проаналізуйте виклики та можливості для духовного розвитку людини в умовах інформаційного суспільства.
3. Поясніть вплив мережевих технологій на духовне життя сучасної людини.
4. Наведіть приклади позитивного і негативного впливу діджиталізації на буття людини.
5. Розкрийте роль критичного мислення в досягненні інформаційної безпеки на індивідуальному і суспільному рівнях.
6. Чи може бути критичне мислення ключовим способом подолання інформаційної невизначеності?
7. Який вплив має критичне мислення на збереження духовного здоров'я людини?

Основна література:

1. Килимник І.І. Інформаційне суспільство та інформаційна безпека. нові виклики та шляхи подолання інформаційних загроз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 76: частина 2. С.53-57. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/10.pdf>
2. Конверський А.Є. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
3. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
4. Мироненко Г. В. Час віртуального життя : монографія / Г.В. Мироненко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ. : Імекс-ЛТД, 2015. 134 с. https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/abanina_0002.pdf
5. Пальчинська М. В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій. Одеса: ВМВ, 2016. 388 с.
6. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 420 с.
7. Рубанець О. М. Когнітивна сфера суспільства і людини: інформація, ментальність, ідентичність: монографія. Суми : Університетська книга, 2022. 549 с.
8. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 286 с.
9. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Бодріяр, Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Веремейчик С. Віртуальна реальність у контексті постмодерністського філософування. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 31. С. 3–6
3. Волинець В. Віртуальна, доповнена і змішана реальність: сутність понять та специфіка відповідних комп'ютерних систем. *Питання культурології*. 2021. № 37. С. 231–243.
4. Гальчинський, А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. Київ: Либідь, 2006. 312 с.
5. Гіденс Ентоні. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. Київ: Альтерпрес, 2004. 100 с.
6. Даниленко С.І. Інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного вибору України. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 7. С. 64–76.
7. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. Київ: НІСД. 2010. 64 с.

8. Інформаційне суспільство: навчально-методичний комплекс з дисципліни / Уклад.: В.В.Зеліч (Яцко). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 100 с. <https://surli.cc/hvjababa>
9. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
10. Кириченко В.В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с. <https://surl.li/mimzaz>
11. Ковтун Н. М. Критичне мислення у період постправди в розумінні Даяни Халперн: епістемологічні та методологічні аспекти [Електронний ресурс]. Вісник гуманітарних наук. 2025. №9. <https://eprints.zu.edu.ua/44807/>
12. Колесніков Б.П. Стан та перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 3 (14). С. 37–45.
13. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення. Київ: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
14. Кюблер Х. Д. Міфи про суспільство знань. Зміни у суспільстві: інформація, засоби масової інформації та знання. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.
15. Марійко С. В. Пошуки ідентичності homo virtualis в умовах сучасного соціуму. *Наукові записки. Серія "Філософія"*. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія". Вип. 10. 2012. С.100-113.
16. Млодінов Л. Гнучкість. Пластичне мислення в епоху змін. Київ: КМБУКС, 2019. 272 с.
17. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С.362-380.
18. Маркузе Герберт. Одновимірна людина. дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. Київ: Либідь, 1996. С. 87 – 134.
19. Огороднійчук Ю. Віртуальна реальність як феномен та її вплив на буття людини. *Humanities Studies*. 2024. № 20 (97). С.83-92. <https://humstudies.com.ua/article/view/312121/303198>
20. Тоффлер Елвін. Третя хвиля / Перекладач: Андрій Євса, за редакцією Віктора Шовкуна. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
21. Требін М. П. Концептуалізація феномену інформаційного суспільства. *Безпечове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : матеріали міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 126–137.
22. Тягло О. Критичне мислення: навч. посібник. Харків: Основа, 2008. 187 с.
23. Фрейде П. Формування критичної свідомості. Київ : ЮНІВЕРС, 2003. 170 с.

Тема 12. Віртуалізація «Я» та духовний досвід людини в інформаційному суспільстві

1. Онтологічні засади «людини віртуальної».
2. Віртуальне Інтернет-буття людини та його сутнісні характеристики у контексті духовного розвитку людини.
3. Медіаторчість та медіазалежність як атрибутивні ознаки віртуального буття людини.
4. Самореалізація особистості у віртуальному просторі: можливості та виклики.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: інформація, штучний інтелект, віртуальність, віртуальний простір, «людина віртуальна», медіаторчість, медіазалежність, постправда, відчуження, інформаційне відчуження.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Розкрийте онтологічні засади буттєвості сучасної людини у віртуальному просторі.
2. Проаналізуйте трансформацію духовного буття людини у віртуальному середовищі.
3. Поясніть сутність віртуалізації релігійного буття людини в Інтернет-просторі.
4. Розкрийте сутнісні характеристики феномену медіаторності у віртуальному просторі.
5. Розкрийте ознаки медіа залежності людини як характеристику буття людини у віртуальному середовищі.
6. Проаналізуйте виклики перед духовною самореалізацією людини у віртуальному просторі її буття.
7. Розкрийте можливості самореалізації особистості у віртуальному середовищі.

Основна література:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с. <https://surl.li/csillgf>
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мироненко Г. В. Час віртуального життя : монографія / Г.В. Мироненко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ. : Імекс-ЛТД, 2015. 134 с. https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/abanina_0002.pdf
4. Пальчинська М. В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій. Одеса: ВМВ, 2016. 388 с.
5. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 420 с.
6. Рубанець О. М. Когнітивна сфера суспільства і людини: інформація, ментальність, ідентичність: монографія. Суми : Університетська книга, 2022. 549 с.
7. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 286 с.
8. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Бодряр, Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Веремейчик С. Віртуальна реальність у контексті постмодерністського філософування. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. No 31. С. 3–6
3. Волинець В. Віртуальна, доповнена і змішана реальність: сутність понять та специфіка відповідних комп'ютерних систем. *Питання культурології*. 2021. No 37. С. 231–243.
4. Гальчинський, А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. Київ: Либідь, 2006. 312 с.
5. Гіденс Ентоні. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. Київ: Альтерпрес, 2004. 100 с.
6. Горизонт духовності виховання: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс: Zuvedra, 2019. 584 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719526/1/Gorizont2.pdf>
7. Даниленко С.І. Інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного вибору України. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 7. С. 64–76.

8. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. Київ: НІСД. 2010. 64 с.
9. Інформаційне суспільство: навчально-методичний комплекс з дисципліни / Уклад.: В.В.Зеліч (Яцко). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 100 с. <https://surli.cc/hvjaba>
10. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
11. Килимник І.І. Інформаційне суспільство та інформаційна безпека. нові виклики та шляхи подолання інформаційних загроз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 76: частина 2. С.53-57. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/10.pdf>
12. Ковтун Н. М. Критичне мислення у період постправди в розумінні Даяни Халперн: епістемологічні та методологічні аспекти [Електронний ресурс]. Вісник гуманітарних наук. 2025. №9. <https://eprints.zu.edu.ua/44807/>
13. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103.
14. Козловець М. А., Ковтун Н.М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2010. 348 с.
15. Колесніков Б.П. Стан та перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 3 (14). С. 37–45.
16. Купреєва О.І. Психологічні основи самореалізації студентів в інтегрованому освітньому середовищі: монографія. Київ: Талком, 2021. 407 с. <https://sur1.lu/sibagz>
17. Кюблер Х. Д. Міфи про суспільство знань. Зміни у суспільстві: інформація, засоби масової інформації та знання. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.
18. Марійко С. В. Пошуки ідентичності homo virtualis в умовах сучасного соціуму. *Наукові записки. Серія "Філософія"*. Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія". Вип. 10. 2012. С.100-113.
19. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С.362-380.
20. Маркузе Герберт. Одновимірна людина. дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. Київ: Либідь, 1996. С. 87 – 134.
21. Огороднійчук Ю. Віртуальна реальність як феномен та її вплив на буття людини. *Humanities Studies*. 2024. № 20 (97). С.83-92. <https://humstudies.com.ua/article/view/312121/303198>
22. Огорокова В. В. Антропологічний фактор віртуалізації суспільства: всесвітньо-історичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 31 (70) № 2 2020. С.52-56. https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/11.pdf
23. Радул В. В., Краснощок І. П., Лебедик І. В. Дослідження особливостей самореалізації особистості: Монографія. Київ: «Імекс-ЛТД», 2009. 352 с.
24. Слюсар В. М. Феномен свободи в культурній самореалізації особистості : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 256 с.
25. Тоффлер Елвін. Третя хвиля / Перекладач: Андрій Євса, за редакцією Віктора Шовкуна. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
26. Требін М. П. Концептуалізація феномену інформаційного суспільства. *Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : матеріали міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку Нац. акад. прав. наук України, Наук. б-ка. Харків, 2016. С. 126–137.
27. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально філософські проблеми становлення: Навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с.

<https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/dccb4459-8e93-4161-9f4d-cce7eee74a13/content>

28. Штепа О. О. Віртуальна реальність: соціально-філософський аналіз. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022.С. 135-139.

Тема 13. Проблема трансгуманізму та «постлюдини» у сучасній філософії

1. Гуманізм, пост гуманізм та трансгуманізму у сучасному філософському дискурсі.
2. Уречевлення людини в розумінні Теодора Адорно та Юргена Габермаса.
3. Процеси уречевлення людини в інтерпретації Жана Бодріяра у контексті праці «Система речей».
4. Людина як товар у сучасному світі: проблема відчуження і деконструкції людського.

Методичні вказівки до практичного заняття: розглянути зміст наведених нижче понять, здійснити аналіз питань плану на основі рекомендованої джерельної бази, за потреби здійснити їх конспектування; дати відповідь на поставлені контрольні питання; виконати наведені до теми завдання.

Ключові поняття: людина, індивід, індивідуальність, постмодернізм, деперсоналізація, деконструктивізм, свобода людини, гуманізм, пост гуманізм, трансгуманізм, відчуження, уречевлення людини, деконструкція людського.

Методи опрацювання навчального матеріалу і літератури: аналіз, синтез, узагальнення, формалізація, логіко-історичний метод, метод порівняльного (компаративного) аналізу, герменевтичний метод, феноменологічний метод, структурно-функціональний метод.

Поточні завдання до індивідуальної і самостійної роботи:

1. Поясніть, чи може мати необмежена свобода дискурсу, тексту та інтерпретації мати руйнівний характер для людини в постантропологічну добу?
2. Проаналізуйте вплив культури масового споживання на буття сучасної людини.
3. Розкрийте процеси уречевлення людини в сучасному світі в інтерпретації Теодора Адорно та Юргена Габермаса.
4. Опишіть процеси деперсоналізація індивіда в епоху інформаційної глобалізації у контексті філософії постмодернізму.
5. Розкрийте процеси і механізми уречевлення людини в інтерпретації Жана Бодріяра на прикладі праці «Система речей».
6. Проаналізуйте вплив культури масового споживання на процеси уречевлення людини в сучасному світі.
7. Розкрийте форми і сфери новітнього відчуження людини в умовах віртуальної реальності.
8. Наведіть способи подолання відчуження людини у віртуальному просторі її буттєвості.

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навч. посіб. зі словником [4-е вид.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.

4. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
5. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Адорно Т. Теорія естетики; пер. з нім. П. Таращука. Київ: «Основи», 2002. 518 с.
2. Апель К.-О. Ситуація людини як етична проблема *Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія*. Київ: Лібра, 1999. С. 231-255.
3. Бодріяр, Жан. Символічний обмін і смерть [Текст] / Ж. Бодріяр ; пер. з фр. Л. Кононович. Львів: Кальварія, 2004. 374 с.
4. Бодріяр, Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
5. Булатевич М. Поняття уречевлення в концепціях суспільства модерну Теодора Адорно та Юргена Габермаса. *Соціальні виміри суспільства: Зб. наук. пр.* Київ: ІС НАН України, 2009. Вип. 1 (12). С. 37-51. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28816/03-Bulatevich.pdf?sequence=1>
6. Городнюк Н. Мотив речі та уречевленої людини у романах В. Домонтовича «Доктор Серафікус» та В. Набокова «Захист Лужина». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 35. С. 235–246. https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7908/1/gorod_mot_2012_35_236.pdf
7. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. <http://194.44.152.155/elib/local/2812.pdf>
8. Жовтоног І. С. Руйнування символів ідентичності як деструкція людської особистості. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2023. № 44(4-6). С.61-69. https://www.journal-discourse.com/files/pdf/2023_44_4-6_-6.pdf
9. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103.
10. Кузь О. М. Становлення соціально-філософського дискурсу відчуження: марксизм versus екзистенціалізм. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. № 11, 2011. С.138-148. https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2294/1/Kuz_Sahan_138.pdf
11. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. Київ, 1995. № 5–6. С. 15–38.
12. Лосик О.М. Постмодерністський погляд на свободу і справедливість : зб. тез Міжнар. наук.-прак. конф. «Європейські антитоталітарні практики». Чернігів, 2020. С. 25–29.
13. Лосик О. Феномен свободи і французький постмодернізм : монографія. Львів : Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2016. 302 с.
14. Фуко М. Порядок дискурсу. Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи : Збірник текстів. Львів, 2002. С. 264–291.
15. Хейлз К.Н. Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Пер. з англ. Е.Т. Маричева. Київ : Ніка-Центр., 2002. 430 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником [4-е видання пер. та доп.]. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
2. Методологічні основи філософської антропології: практикум / укладач: Наталія Ковтун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 96 с. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/44470>
3. Мондіна Баттіста. Філософська антропологія і філософія культури та виховання. Львів: Місіонер, 2025. 312 с.
4. Основи практичної філософії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Наук. ред. проф. Лой А.М. Київ, 2016. 400 с.
5. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 274 с.
6. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2017. 370 с.
7. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ, 2023. 405 с.

Додаткова література:

1. Бодріяр Жан. Симулякри і симуляція. Переклад Володимира Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Больнов О. Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. Київ: Ваклер, 1996. С. 96–111. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bolnov.htm>
3. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. Київ : ППС-2002, 2004. 206 с.
4. Газнюк Л.М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Київ : ПАРАПАН, 2008. 368 с.
5. Гейзінга Й. Номо Ludens. Київ: Основи, 1994. 250 с.
6. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. Київ : Наукова думка, 2001. 340 с.
7. Гудінг Девід, Леннокс Джон. Людина та її світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі. Київ : УБТ, 2007. Т. 1. 416 с.
8. Гудінг Девід, Леннокс Джон. Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності. Київ : УБТ, 2006. Т.2. 376 с.
9. Дахній Андрій. Мартін Гайдеггер та екзистенційна філософія: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 250 с.
10. Камю А. Бунтівна людина / Камю А. *Вибрані твори*. У 3-х т. Т.3. Ессе / Пер. з фр. Харків: Фоліо, 1997. С.181–438.
11. Камю А. Міф про Сізіфа // Камю А. *Вибрані твори*: у 3-х т. Т. 3, Есе. Х.: Фоліо, 1996. С.72–163.
12. Кассірер Е. Людський світ простору і часу. *Філософська і соціологічна думка*. 1992. № 5. С. 42 – 53.
13. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Київ: «Дух і Літера», 2011. 280 с.
14. К'єркегор Сьорен. Книга «Страх і трепет. Діалектична лірика». Львів: Априорі. 2025. 184 с.

15. Ковтун Н. М. Антропологічний чинник екологічної кризи в інтерпретації К.-О. Апеля: епістемологічні та методологічні аспекти. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 8. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/100>
16. Ковтун Н. М. Людство як суб'єкт наукового пізнання і соціальної відповідальності у філософії Ганса Йонаса. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 7. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/61>
17. Ковтун Н. М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя. Монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2019. 182 с. <http://eprints.zu.edu.ua/31708/>
18. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94-103. <http://eprints.zu.edu.ua/44105/>
19. Ковтун Н., Шкіль Л. Відчуження від мови як фактор руйнування ідентичності: теоретико-методологічні та антропологічні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 58. С. 86-93. <http://eprints.zu.edu.ua/43408/>
20. Kovtun, Nataliia; Utiuzh, Irina; Kapritysyn, Ihor; and Vitiuk, Iryna (2021) "Interaction of Religion and Medicine in the Period of Existential Challenges: Ukrainian Context," *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 41 : Iss. 1, Article 6*. 58-76. Available at: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss1/6>
21. KOVTUN, N., UTIUZH, I., HREBIN, S., VLASENKO, F., & VOLKOVA, V. The Evolutionary Mechanisms for Tolerance and Social Humanism Development in Education and Medicine: A Post-Capitalist Discourse. *WISDOM*, 2023. 25(1), 107–117. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v25i1.980>
22. Козловець М. А., Ковтун Н. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2010. 348 с.
23. Колізії антропологічного розмислу / В. Г. Табачковський [та ін.] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : Видавець ПАРАПАН, 2002. 155 с.
24. Корабльова В. Людина як віртуальний конструктор. *Філософська думка*. 2007. № 6. С. 25 – 33.
25. Леві-Строс К. Структурна антропологія. К.: Основи, 2000. 387 с.
26. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах; відп. ред. В. Г. Табачковський. Київ: Наукова думка, 2004. 244 с.
27. Маркузе Герберт. Одновимірна людина. дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. К.: Либідь, 1996. С. 87 – 134.
28. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995 336 с.
29. Ортега-і-Гасет, Х. Бунт мас. *Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори*. Київ : Основи, 1994. С. 15 – 139.
30. Проблема людини у філософії : навчально-методичний посібник для студентів усіх спеціальностей / С.С. Денежніков. Суми, 2012. 114 с.
31. Попов В. Ю., Попова О. В. Weltkriegsphilosophie і філософська антропологія Макса Шелера. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2018. Вип. 13. С. 142-155.
32. Попович М. Бути людиною. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 223 с.
33. Ситник О. С. Культурна антропологія: походження людини і суспільства. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. 179 с.
34. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник, [вид. 3-тє]. Київ: Академвидав, 2012. 592 с.
35. Табачковський В. Г. Людина-Екзистенція-Історія. Київ: [б. в.], 1996. 123 с.
36. Філософія: світ людини. Курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. Г. Табачковський [та ін.]. Київ : Либідь, 2003. 432 с.
37. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В. І. Шинкарук [та ін.]; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Педагогічна думка, 2000. 286 с.

38. Філософська антропологія, психоаналіз та арт-терапія: перспективність взаємодії: підхід філософської антропології як метаантропології: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції, 30-31 березня 2016 р. / За ред. Хамітова Н.В. Київ: Інтерсервіс, 2016. 206 с.
<https://npu.edu.ua/images/file/conf/2014/01230.pdf>
39. Фрідріх Ніцше. Так мовив Заратустра. Книжка для всіх і ні для кого. Переклад з німецької: Ганна Савченко. Харків: Фоліо. 2019. 256 с.
40. Фрідріх Ніцше. Повне зібрання творів. Том 6. Людське, надто людське: Книга для вільних умів. Переклад з німецької Катерина Котюк. Львів: Астролябія, 2012. 408 с.
41. Фройд Зигмунд. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. Петра Тарашука. Харків: КСД, 2015. 480 с.
42. Фромм Ерік. Втеча від свободи / Пер. з англ. М. Яковлев. Харків: «КСД», 2019. 288 с.
43. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини: Навч. посібник. Київ: Наук.думка. 2000. 272 с.
44. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до сучасного. Харків: КСД, 2016. 544 с.
45. Хейлз К.Н. Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Пер. з англ. Е.Т. Маричева. Київ : Ніка-Центр., 2002. 430 с.
46. Юнг К. Г. Людина та її символи. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 436 с.

Інтернет ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка. URL: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe
2. Бібліотека українських підручників. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Лекторій Café Philosophique. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC4f4aHcZLG68nnpDcthSKJA>
4. Лекторій Plato's Cave. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCdymTSU5CS-pOzo6clD8p5g>
5. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського URL: <http://nbuv.gov.ua>
6. Філософія і релігієзнавство. URL: <http://tureligious.com.ua/>
7. Чтиво. Електронна бібліотека. URL: <https://chtyvo.org.ua/>
8. Ukrainian Index of Philosophy. Національний реєстр академічної філософії URL: <http://www.philosophy.ua/>